

Industrijska baština u postmodernom društvu ***

Rezime: U radu se problematizuje pitanje metodologije istraživanja industrijske baštine, u odnosu na uticaje društvenih i kulturnih transformacija koje su u poslednjim decenijama dvadesetog veka dovele do konstituisanja heritologije kao nove naučne multidisciplinarnе oblasti. U svetlu refleksija postmodernih teorija različitih disciplinarnih provinijencija i njihovog uticaja na transformacije koje su dovele do razvoja novih intelektualnih orijentacija i istraživačkih pristupa industrijskoj baštini, posebno se razmatra pitanje konstituisanja multidisciplinarnog pogleda na fenomenologiju zaštite industrijske baštine.

Ključne reči: industrijska baština, heritologija, postmodernо društvo

Summary: This paper presents the methodology of research of industrial heritage in relation to the effects of social and cultural transformation in the last decades of the twentieth century. Paper showing how a change impacts to that the constitution of multidisciplinary scientific fields Heritology. Especially paper describes the influence of postmodern theory and different reflections of disciplinary background in theoretical of transformation that led to the development of new intellectual orientation and approaches to the study of industrial heritage, particularly bearing in mind the question of representing of multidisciplinary view of phenomenology industrial heritage.

Keywords: Industrial heritage, Heritology, postmodern society

1. UVOD

Zaštita kulturne baštine pripada oblasti javne i kolektivne odgovornosti od izuzetnog značaja za dobrobit društvene zajednice i njen identitet, nezavisno od toga da li je reč o kulturama malih zajednica ili o multikulturalnosti globalnog društva. Kulturni značaj u međunarodnim dokumentima definiše se kao estetska, istorijska, naučna, socijalna i duhovna vrednost, za prošle, sadašnje i buduće generacije.[1]

* Rad je primljen 30. avgusta 2010. godine i na zahtev recezenata je bio jednom na reviziji kod autora

** Institut za konzervaciju, Beograd, e-mail suzanapolicradovanovic@gmail.com

*** Rad predstavlja deo rezultata istraživanja na projektu TR 19205A

Industrijska baština u okviru naučnog proučavanja civilizacije ušla je u fokus interesovanja kao deo šire, kulturne baštine. Međutim, promene koje se poslednjih decenija događaju u sferi kulture u uslovima ekspanzije informacionih i drugih tehnologija i kapitala, zbog kojih je došlo do gubitka autonomije kulture kao discipline [2], dovele su do toga da se subjekti proučavanja industrijske baštine, nekada isključivo posmatrani kao tehnološki, sada razumeju kao kulturni. Otuda se kultura posmatra kao sveobuhvatna teorija i praksa ljudskog iskustva, a heritologija proučava sve aspekte zaštite, uzimajući u fokus istraživanja budućnost tog kolektivnog iskustva [3].

Savremeno naučno znanje neophodno za tumačenje i valorizaciju industrijske baštine, iako prevashodno vezano za napredak tehnike u empirijskom rastu, svoj pojmovni razvoj pretežno bazira na intelektualnim resursima opšteg civilizacijskog i kulturnog miljea. Međutim, ubrzani razvoj tehnologija i njihova široka implementacija, odnosno infiltracija u oblasti koje u tradicionalnim naučnim podelama smatramo humanističkim, omogućava stvaranje novih paralela koje čine oblast multidisciplinarnih istraživanja baštine veoma specifičnom.

Industrijsku baštinu karakteriše kompleksan spoj tehničko-tehnoloških disciplina, prirodnih i društvenih nauka i različitih oblasti kulture koje su se kroz istoriju transformisale zahvaljujući promenama u naučnom i društvenom okruženju. Otuda je osnovni zadatak heritologije da istraži sukcesije odnosa između tradicije i inovativnosti, na način koji objašnjava nastajanje, rast i gašenje fenomena različitih industrija. Problem u izboru metodoloških pristupa uvek se odnosi na procenu mere dominantnih uticaja različitih disciplina, od nauke do kulture i umetnosti.

2. METODOLOŠKI PRAVCI HERITOLOŠKIH ISTRAŽIVANJA INDUSTRIJSKE BAŠTINE

U savremenoj naučnoj literaturi, tematizaciju heritološkog pogleda na industrijsku baštinu, nalazimo u čitavom spektru raznorodnih disciplina koje se bave pitanjima uticaja aktivnih industrijskih resursa na okruženje, analizama društvenih fenomena vezanih za industrijski degradirane prostore, umetnošću koja nastaje od industrijskog otpada i recikliranih materijala, pitanjima prenamene i oživljavanja napuštenih industrijskih objekata, a pre svega pitanjima preventivne i kurativne konzervacije, te restauracije industrijskih kompleksa. [4]

Dijapazon kretanja u istraživanju industrijske baštine koja je deo integralnog sistema baštine, odnosi se i na aspekt nematerijalnog nasleđa, kao i na sistem proizvodnje i eksploatacije materijalnih sredstava. Od trenutka kada sredstvo biva izuzeto iz aktivnog korišćenja (zbog zastarelosti ili neadekvatnosti za dalju upotrebu) i postaje deo muzejske kolekcije, heritološka istraživanja baziraju se na više metodoloških koraka u domenu izbora modela organizacije podataka, izbora teorijskog pristupa istraživanjima, usvajanja diskursa teorijske

eksplikacije, a u domenu eksperimentalnih istraživanja, izbora uzoraka i usvajanja metoda ispitivanja.[5]

U skladu sa matematičkom teorijom skupova, postavljaju se modeli organizacije podataka koji omogućavaju sistematizaciju podataka dobijenih u različitim društvenim, prirodnim i tehničkim naukama. U skladu sa principima matematičke logike postavljaju se i razrađuju profili teorijskih pristupa problemima, koji se baziraju na uspostavljanju relacija između modela mišljenja primerenih diferentnim naučnim aparatima i u odnosu na vrstu i izvore podataka. Usvajaju se i dosledno primenjuju diskursi koji dozvoljavaju da se uočeni problemi, hipoteze i dokazi istraživanja formulišu na način koji zadovoljava konvencije diskursa primerenih tehničkim, prirodnim i društvenim naukama.

U slučaju raritetnih primeraka industrijske baštine, u skladu sa ograničenjima unikatnog i jedinstvenog predmeta istraživanja, vrši se optimalan izbor uzoraka materijala i usvajaju nedestruktivne metode istraživanja materijala. Uzorci se razlikuju prema poreklu, datiranosti, materijalu, kvalitetu očuvanosti. Time su omogućena istraživanja rizika i praćenje i evaluacija planova zaštite.

Teorijski impulsi za ovakvu vrstu analiza nalaze se u prirodnim, tehničkim i društvenim naukama, kao i u različito generisanim akumulacijama savremenih društvenih zbivanja, koja na nov način prelamaju uloge tehnologija u savremenom svetu, pri čemu je neosporno reč o slojevima uzajamnih uticaja. Otuda se može reći da heritologija u odnosu na brojna nova multidisciplinarna područja, zbog prirode svog predmeta proučavanja, neosporno obuhvata najveći broj naučnih disciplina.

Međutim, heritološka obrada svakako ne podrazumeva sveukupnost u svojoj disperzivnosti informacija. Različiti teorijski pristupi, strukturalistički, semiotički, dekonstruktivistički, kao i pristupi koji nemaju utemeljenje u sistemima koje je moguće ispitivati sa stanovišta filozofije nauke, (sa mogućom partikulacijom na nespekulativna područja), pokazuju da prilaz području industrijske baštine nadilazi mogućnost simplifikovanog objedinjavanja singularnih pristupa, kao sume pojedinačnih pogleda unutar disciplina koje čine ovo kompleksno pitanje, ne samo iz naučnih razloga, već i zbog kompleksnih uticaja kulturnog i društvenog života.

Kritički potencijal postmoderne/eksperimentalne paradigme društvenih procesa i fenomena, kao i pozicija angažovanog relativizma, problematizuju pitanje uloge istraživača kao začetnika kritičke misli u odnosu na pitanje mogućnosti formiranja analitičke samosvesti u uslovima identifikacije sa okruženjem koje istražuje i sa kojim se identifikuje [6], kao savremenik/učesnik različitih kapitalističkih, ekonomskih, političkih i kulturnih promena, istovremenih industrijalizacija jednih i de-industrijalizacija i postmodernizacija drugih društava, savremenog globalizovanog sveta.[7]

Društveni procesi okarakterisani u teorijskim radovima sa prefiksom *de*, počev od teorije dekonstrukcije, prenose se i na eksplikacije u determinisanju prostornosti. Deregulacija arhitekture, deregulisani gradovi i čovek koji naseljava

razlomljen prostor, sačinjen od slučajnosti, dezintegriranih likova brzo nestajućih, nepostojanih slika, viđeni okom Pola Virilia [8], ukazuju na zbunjujuću stvarnost. Filozofija prostora bavi se reperkusijama procesa sa prefiksom *de* i njegovim varijacijama: « ...dez-integriran, dis-lociran, dis-junktan, dekonstruisan, demoliran, diskontinuiran, deregulisan... » [9] i u skladu sa tim i degradirani prostor kao rastavljena, razjedinjena (*dis-joined, dis-sociated*) stvarnost.

Umetnički i naučni diskurs na planu dešifrovanja degradiranog prostora industrijske baštine pokušavaju da na polju ekološke akcije dešifruju prostor kao zajednicu znakova, korelative želja i sećanja i slikoviti koncept koji ima referencijalnu snagu koju crpe upravo iz svojstva permutabilnosti.

Jedan od kriterijuma koji, prema Kunovom mišljenju, omogućava da se utvrdi da li neka nauka ima paradigmu jeste stupanj saglasnosti u pogledu pristupa, koncepata i istraživačkih strategija. [10] U tom smislu poseban predmet heritoloških istraživanja su analogije koje se koriste u širokom dijapazonu disciplina koje pripadaju nauci i umetnosti. Način na koji naučnici kreiraju tehnologije i manipulišu njima kako bi vizuelizovali često nezapažene ili golim okom nevidljive fenomene koji pripadaju industrijskoj baštini, pobuđuje i pažnju teoretičara vizuelne kulture. Elkins piše da su slike koje se primenjuju u naukama veoma tehnički ambiciozno izvedene tako da imaju i afektivnu i estetsku vrednost: „Strategije koje naučnici koriste da bi manipulirali slikama možemo nazvati estetskim u izvornom značenju te reči, budući da one nastoje da usavrše i racionalizuju transkripcije prirode.“ [11]

3. PROBLEMI ANALIZE SEMANTIČKOG KAPACITETA INDUSTRIJSKE BAŠTINE

Heritologija, nauka o budućnosti ljudskog iskustva, u degradiranom industrijskom okruženju susreće se sa nejasnom slikom materije koju štiti: najveći deo društva vrednuje datu materiju kao jednokratnu upotrebnu vrednost i potom je odbacuje, a istovremeno, umetnička praksa ukazuje da ta i takva materija ima dovoljno potencijala da se objekat oblikuje u dvostrukoj funkciji: kao nosilac osećajnosti i istovremeno neosporni glas razuma.

U tom smislu, u opservaciji semantičkog kapaciteta polivalentne strukture industrijske baštine, neki od najvažnijih pokazatelja odnose se na probleme prezentnosti materijala, probleme dimenzionisanja intencionalnih korelata, probleme supstancijalnosti prezentovane sadržine, probleme prezentacije supstitucionog kapaciteta primenjenih dijagnostičkih metoda, probleme sofisticacije redukcije informacija, probleme tehnoloških i temporalnih granica tumačenja, probleme stohastičnosti istraživačkih procesa, probleme odnosa medija i eksplikacija i sl. [5]

Reč je o pitanjima koja zahtevaju simultanu analizu, sa aspekta tehnologije i kulture. Uklapajući ih u integralnu - heritološku sliku, posebno u oblasti

rekonstrukcije tehnološkog mišljenja (kognitivna arheologija), kao oblasti koja u istorijskom pogledu na procese kreiranja inovacija govori o svom vremenu uvek tehnološkim promenama u pravcu modernizacije društva, dolazimo do potrebe (re)definisanja objektivnosti naučnog (sa)znanja i problematizovanja koncepta reprezentacije i subjekta. Na drugoj strani događa se aktuelizacija otpadnih i recikliranih materijala u umetnosti. Artefakti koji nastaju upotrebom ovih materijala predstavljaju odgovore na latentna pitanja postmodernog društva, koje ne nalazi adekvatne načine da se izbori sa problemima nagomilavanja otpada. [12]

OVAKO složeni odnosi u heritologiji iniciraju kompleksne i dinamične procese konstituisanja novih i fleksibilnih relacija u terminologiji koja treba da odrazi brojne mogućnosti kombinovanja prirodnih, tehničkih i drugih disciplina u eksplikaciji procesa i dijagnostičkih rezultata. Klasična određenja u okvirima strukturalističke i pragmolingvističke paradigme traže otvorenost pristupima drugih teorijskih provenijencija, bez obzira da li one pripadaju prirodnim, tehnološkim ili antropološkim, filozofskim, kognitivnim ili sociološkim disciplinama. Pitanje diskurzivne prakse u pogledu industrijske baštine, moguće je rešavati na više načina, u skladu sa stavom da „diskurzivne prakse nisu samo načini proizvodnje diskursa, već da se prakse uobličavaju na tehničkim skupovima, u institucijama, u shemama ponašanja, u tipovima prenosa i difuzije, u pedagoškim oblicima koji ih u isto vreme nameću i održavaju.“ [13]

U oblasti zaštite industrijske baštine pojmovi *kultura* i *značenje* vezuju se za koncepte i analitička sredstva koje heritologija duguje simboličkoj i interpretativnoj antropologiji. Ovi koncepti imali su ključni značaj i u poststrukturalističkim i postmodernističkim raspravama. Za heritologiju je važan i proces koji se događa tokom šezdesetih i sedamdesetih godina dvadesetog veka, kada postaje posebno vidljiva dihotomija u odnosu između formalne kognitivističke *analize* nauka i interpretativne simboličke *sinteze*. [14] kada nastaje problem "epistemološke pukotine" odnosno podele koja je odražavala opoziciju između prirodnih nauka i humanističkih disciplina (*science* versus *humanities*).

U skladu sa navedenim uticajima, heritološki pristup industrijskoj baštini, u pogledu organizacije znanja razvija specifične oblike dokumentacije, koji treba da razreše problem temporalnosti i pitanje autorstva u verifikaciji tehnoloških događaja. S jedne strane, reč je o činionicima koji podležu administrativnim konvencijama, pravilima tehničke dokumentacije i deskripcije, uređenosti centralizovanog poretka i normativnoj kontroli, a na drugoj strani temporalnoj neodređenosti, posebno, u slučaju trajno uništenih izvora informacija, što relativizuje pogled na autentičnost arhivabilnosti, koja je u savremenom svetu dovedena u pitanje potrebom društva da se autentičnost pragmatično opiše kao saglasnost u određenom društvenom trenutku [15].

Aktuelne promene u oblasti dokumentovanja tehnoloških događaja dovode do novog shvatanja zapisa, koji više ne predstavlja akumulaciju informacija i podataka, već kulturni artefakt. Time se korisnicima omogućava stvaranje novih

poredaka i kreativnije korišćenje informacija, a arhivi više nemaju evidenciono-memorijalnu, već aktivnu kulturnu misiju [16]. Imajući u vidu odnose paradigmi koje se u skladu sa dijalektikom promena naučnih teorija uspostavljaju [10], teško je održivo stanje delimičnog probražaja jedne važne kulturne potpore a da se sistem dokumentovanja sasvim ne uključi u nove tokove društvenog razumevanja kulturne baštine u kojem se procesi stvaranja dokumenata i njihovog čuvanja pokazuju kao prvoprazredni kulturološki činoci i gde se smena paradigmi neosporno događa [17].

Posebnu ulogu u takvoj proizvodnji imaju informacione tehnologije, koje u savremenoj muzeološkoj praksi primenom interaktivnih multimedija omogućavaju multidisciplinarni pogled na predmet industrijske baštine kao eksponat. Web stranice i specijalno kreirani CD-Rom naslovi, postaju sastavni delovi samih izložbi. Poseban segment prezentacija čine virtuelni muzeji u kojima je moguće dinamično prezentovati obimnu dokumentaciju industrijske baštine. To omogućava inoviranje znanja, obogaćivanje baza podataka, a da se osnovna ideja prezentacije predmeta industrijske baštine -ekspozicija ne ugrozi.

4. ZAKLJUCAK

Industrijska baština predstavlja složen fenomen koji u domenu istraživanja, pod teorijskim impulsima brojnih naučnih disciplina. Oblast industrijske baštine u postmodernom društvu iskazuje se kao selektivan zbir informacija i kompleksni sistem relacija između znanja koje je nastalo u periodu koji je predmet heritološke obrade i pravila kojima se generiše novo znanje u kojem se kao konstanta pojavljuju e permanentna težnja ka pouzdanijim, jasnijim i potpunijim eksplicacijama načina na koji disciplina treba da problematizuje svoj predmet istraživanja i moduse semantičkih razrešenja.

LITERATURA

1. Burra Charter 1999, <http://www.icomos.org/australia/burra.html>, oktobar 2010
2. F. Jameson, „Postmodernism, or, The Cultural Logic of Late Capitalism“, Durham, NC: Duke University Press, 1991.
3. T. Sola, „Heritology or a general theory of Heritage“, <http://crosbi.znanstvenici.hr/prikazi-rad?chset=ASCII&lang=EN&rad=186609>, 2009.
4. S. Polić-Radovanović, Degradirani prostori kao okruženje objekata kulturne baštine, Zbornik radova Međunarodne konferencije „Degradirani prostor & ekoremedijacija“, Fakultet za primenjenu ekologiju, Beograd, 2010, str. 509-517
5. S. Polić-Radovanović, „Primena lasera u obradi zaštiti i dijagnosticiranju materijala predmete kulturne baštine“, doktorska disertacija, Univerzitet u Beogradu, 2007.

6. Coffey, *The Ethnographic Self: Fieldwork and the Representation of Identity*, Sage Publication, London, 1999
7. S. B. Ortner, Review: Some Futures of Anthropology, *American Ethnologist*, Vol. 26, N° 4, 1999
8. P. Virilio, L'espace critique : essai sur l'urbanisme et les nouvelles technologies , éd. [Christian Bourgois](#), Paris, [1984](#).
9. B. Tchumi, *Architecture and Disjunction*, MIT Press, Cambridge, 1994.
10. T. Kun, *Struktura naučnih revolucija*, Nolit, Beograd, 1974: 65- 98.
11. J. Elkins, "Art History and Images that are not Art", *The Art Bulletin* 77 , No.4 , Dec.1995[58] [12] S. Polić-Radovanović., Reciklirani otpadni materijali, filozofija dekonstrukcije i akumulacija u kulturnoj baštini, Zbornik radova 5. Simpozijuma "Reciklažne tehnologije i održivi razvoj" , Tehnički fakultet u Boru, Univerziteta u Beogradu, 2010.
12. M. Fuko, „Predavanja“ , Novi Sad, Bratstvo-jedinstvo, 1990
13. N. E. Whitten Jr. and Emiko Ohnuki-Tierney, When Paradigms Collide: Introduction o "Symbolism and Cognition II", *American Ethnologist*, Vol. 9, N° 4, Symbolism and Cognition II, 1982 : 636.
14. H. Mac Neil, „Trusting Records in a Postmodern World“, *Arhivaria The Journal of the Association of Canadian Archivists*, No 51, Spring 2001.
15. A. Green Mark, „ The Power of meaning: The Archival Mission in the Postmodern Age“, *The American Archivist*. Vol. 65, No. I. The Society of American Archicists; Spring/Summer 2002.
16. T. Cook, „Archival Science and Postmodernism: New Formulation for Old Concepts“, <http://www.rnybestdocs.com/cook-t-postmod-p1-00.htm>, april 2003.